

L'HÀBITAT A L'AIRE LLIURE EN EL LITORAL I PRELITORAL CATALÀ DURANT EL BRONZE INICIAL: ANÀLISI TEÒRICA-METODOLÒGICA APLICADA A L'ASSENTAMENT DE CAN ROQUETA (SABADELL-BARBERÀ DEL VALLÈS, VALLÈS OCCIDENTAL)¹

Edat del bronze, litoral i prelitoral català, assentaments a l'aire lliure, materials peribles, arquitectura del territori

Noemi Terrats Jiménez*

En la presente exposición damos a conocer el análisis aplicado a un grupo de estructuras domésticas localizadas en el yacimiento de Can Roqueta (Sabadell/Barberà del Vallès, Barcelona), a fin de obtener un mejor conocimiento de los asentamientos al aire libre localizados en el litoral y el prelitoral catalán, en los inicios de la edad del bronce. La propuesta toma como base una particular arquitectura del espacio donde el uso de materiales perecederos es un elemento común a este tipo de asentamientos, como reflejo de comunidades sedentarizadas, que explotan a través de una variada diversidad de estructuras el territorio circundante.

Edad del bronce, litoral y prelitoral catalán, asentamientos al aire libre, materiales peribles, arquitectura del territorio

Dans cette déclaration, nous faisons connaître l'analyse appliquée à un groupe de structures domestiques situées dans le gisement de Can Roqueta (Sabadell/Barberà del Vallès, Barcelone), visant à l'obtention d'une meilleure compréhension des établissements de plein air situés sur la côte et le pré littoral catalan au début de l'âge du bronze. La proposition s'appuie sur une architecture particulière de l'espace où l'utilisation de matériaux périssables est commun à ces établissements, comme a reflète les communautés sédentaires, qui fonctionnent à travers une grande variété de structures qui entourent le territoire.

Âge du Bronze, côte et pré littoral catalan, établissements de plein air, matériaux périssables, architecture des territoires.

141

In this statement we released the analysis applied to a group of domestic structures located in the archaeological field of Can Roqueta (Sabadell/Barberà del Vallès, Barcelona). The aim is to obtaining a better understanding of outdoor settlements located in the catalan littoral and prelittoral in the early Bronze Age. The proposal builds on a particular architecture of space where the use of mate non-preserving material is common to these settlements, reflecting the sedentary communities, which operate through a wide variety of structures surrounding the territory.

Bronze Age, Catalan littoral and prelittoral, outdoor settlements, non-preserving material, space's architecture

INTRODUCCIÓ

Durant els darrers anys hem assistit a la descoberta i excavació de nombrosos assentaments a l'aire lliure adscrits als inicis de l'edat del bronze. La seva localització arreu el territori català ha estat desigual, però, ja que la majoria d'intervencions han estat conseqüència d'un desaforat creixement urbanístic i industrial, localitzat principalment en les àrees litorals i prelitorals del nostre territori. Conseqüentment, la quantitat de dades recollides en els darrers temps és quantiosa, encara

que diferenciada segons l'àrea geogràfica objecte d'estudi. En aquest sentit, les dades procedents de la Catalunya interior són minses en relació a la documentació procedent de la zona costanera. Aquesta desigualtat quant a l'aportació de dades, és igualment aplicable a la resta del territori peninsular, fet que dificulta l'elaboració d'estudis comparatius entre diferents assentaments a l'aire lliure.

El treball de camp, l'aplicació de noves metodologies, la realització d'analítiques i estudis ha fet un salt realment qualitatiu i quantitatiu, aportant reflexions teòri-

* Arqueòloga, noesmara@hotmail.com

1.- L'article que ara presentem és un recull del Treball de Recerca corresponent al Màster en Arqueologia Prehistòrica (Departament d'Antropologia Social, Cultural i Prehistòrica) de la UAB, *Hàbitat a l'aire lliure al prelitoral català durant el bronze inicial, L'exemple de les cabanes del jaciment de Can Roqueta (Sabadell-Barberà del Vallès, Vallès Occidental) Finals III-mitjans II mil·lenni cal ANE.*, dirigit pel Dr. Miquel Molist, i presentat al setembre de l'any 2009. El meu agraïment al Dr. Miquel Molist; a Toni Palomo i Alba Rodríguez, directors de la intervenció de Can Roqueta II (Arqueolític SL.) i a Mònica Oliva codirectora de la intervenció Can Roqueta/Can Revella (Arqueolític Terra-Sub SL).

ques que van més enllà de la recollida de dades. La diversitat morfològica i funcional de les estructures arqueològiques ens permet inferir certes característiques en relació al patró d'assentament d'aquestes comunitats, vinculat a un augment de la població, a una millor gestió del recurs que tenien al seu abast, i una major especialització.

Els inicis de l'edat del bronze (2300-1300 cal ANE.) es caracteritzen per una certa continuïtat respecte tradicions anteriors, però amb diferents manifestacions regionals que es plasmen en patrons habitacionals i funeraris diferenciats.

Vers finals del II mil·lenni assistim a la consolidació de dos models habitacionals a l'aire lliure diferenciats, el corresponent a la zona de la depressió occidental catalana, i el detectat a les zones del litoral i el prelitoral. Aquests dos models, malgrat que encara hi ha escasses evidències arqueològiques a la zona de l'interior, sembla tindrien els seus orígens ja al bronze inicial.

L'hàbitat a la depressió occidental es caracteritza per la presència de petits poblats, situats preferentment en zones altes properes a cursos fluvials, amb un tipus d'habitació consolidada on es dona l'ús d'una arquitectura en pedra planificada, amb manifestacions proto-urbanes. Mentre, a les zones costaneres i del prelitoral català l'hàbitat es localitza en suaus elevacions, prop de rius i rierols, amb una tècnica constructiva que es basa en l'ús de materials peribles tals com el fang i d'altres elements vegetals.

El model de l'interior, de caràcter estable, implica la concentració de diverses famílies en un mateix espai, constituint "aldees"; en contraposició, les zones costeres i del prelitoral estarien constituïdes per un tipus de poblament dispers en el territori "vilatge dispers" (López 2000) representat per cabanes excavades en el nivell geològic, envoltades d'altres estructures subsidiàries, especialment dispositius d'emmagatzematge tipus sitges o cubetes, i que haurien funcionat com a petites granges autònomes.

El diferent model habitacional entre la zona costanera i les planes de l'interior, no es reflecteix en la seva cultura material. Ens trobem davant societats que han assolit un mateix nivell tecnològic, però amb plantejaments subsistencials diferenciats (societats sedentàries o societats menys estables) (Pons 2003), que es copen en una tradició arquitectònica dissemblant, la qual perdura i es consolida al llarg de tota l'edat del bronze i l'edat del ferro.

OBJECTIUS

Genèricament ens trobem en un bon moment d'investigació, tal i com s'evidencia en l'increment de publicacions referides a aquest horitzó. No obstant, continuen havent-hi molts clars-obscur a l'entorn d'un

període emmarcat dins un cert immobilisme que sortosament cada vegada és més qüestionat.

El treball que ara presentem a mode de síntesi, parteix del Treball de Màster en Arqueologia Prehistòrica, en el qual abordem, en una fase primerenca, l'estudi dels assentaments a l'aire lliure al prelitoral i litoral català en els albs de l'edat de bronze.

Aquest treball pretén contribuir al coneixement d'aquests assentaments, tot proposant un mètode d'estudi, que comprèn l'anàlisi morfològic i funcional de les estructures a nivell micro i macroespacial, la seva possible contemporaneïtat i les relacions socials i econòmiques que se'n deriven.

El mètode comporta la descripció morfològica i funcional de cadascuna de les estructures que formen aquests assentaments, la seva organització interna, i la seva evolució al llarg de l'edat del bronze. Aquesta primera fase d'anàlisi descriptiva i funcional ens ha de conduir a l'esfera socioeconòmica d'aquestes comunitats, fent èmfasi en els límits d'anàlisi que presenten aquests assentaments en relació al seu estat de conservació, i restes materials que acusen la manca d'estratigrafia en vertical.

En darrera instància volem proposar models comparatius d'estructures en relació a aportacions etnogràfiques, com altra eina de referència que ajuda a la identificació i interpretació funcional, així com a l'organització espacial i social de les estructures.

El nostre àmbit d'estudi resta circumscrit als assentaments a l'aire lliure localitzats a les zones planes del prelitoral i litoral català, concretament a la zona que actualment compren el Vallès.

Donada la complexitat que presenta el tema a tractar i l'espai limitat del que disposem, hem optat per centrar aquest estudi en mostres d'estructures domèstiques procedents del jaciment arqueològic de Can Roqueta, com a exemple d'assentament a l'aire lliure, que entenem és aplicable a la resta d'hàbitats a l'aire lliure que presenten el mateix patró d'assentament.

Els exemples destriats corresponen a una cabana (CRII331) i dues estructures relacionades amb activitats domèstiques (CRII600 i CR/CRV53). Hem volgut fer especial èmfasi en l'anàlisi de la cabana, incidint no només en aspectes descriptius sinó també en aspectes terminològics i interpretatius, tot intentant contribuir a un millor coneixement d'un tipus d'estructura llargament tractada per la historiografia però que continua presentant certa confusió al seu voltant.

El període cronològic en que ens situem comprèn entre el 2300 i el 1300 cal ANE (Maya/Petit 1995, Maya 1997, Carús *et al.* 2009). Prenem com a referència el nom bronze inicial comprènent des d'inicis de l'edat del bronze fins als camps d'urnes, donada la dificultat que planteja, encara avui en dia, poder establir segments entre bronze antic i mig/recent (Maya 1992, Barceló 2008).

ESTRUCTURES D'HÀBITAT: CATEGORIES CONCEPTUALS I PROPOSTA D'ANÀLISI

ESTAT DE CONSERVACIÓ DELS ASSENTAMENTS I LECTURA ESTRATIGRÀFICA

Els assentaments que ocupen la zona litoral i prelitoral catalana tenen la característica d'estar constituïts per fosses excavades o semiexcavades al subsòl. La seva part aèria, ara desapareguda, hauria estat bastida amb les matèries primeres que aquestes comunitats tenien al seu abast: fang, fusta i d'altres fibres vegetals. Si bé aquests tipus de jaciments no són exclusius d'aquesta zona, prenem com a exemple l'assentament documentat a Minferri (Juneda), les darreres grans intervencions (Can Roqueta [Sabadell i Barberà del Vallès], Can Filuà [Santa Perpètua de Mogoda], Can Gambús [Sabadell], Mas d'en Boixos [Pacs del Penedès]) han posat al descobert nous jaciments adscrits a inicis de l'edat del bronze, els quals semblen presentar un mateix patró d'assentament, amb estructures que presenten trets morfològics, i funcionalitats comunes.

La "feblesa" constructiva que presenten aquests assentaments fa que acusin en major grau, si s'escau, processos tafonòmics i antròpics. Com a conseqüència, s'entorpeix la lectura estratigràfica, i comporta una gran dificultat a l'hora de poder establir la possible contemporaneïtat de les estructures per tal de discernir diferents etapes d'ocupació dins un mateix assentament.

El procediment proposat per a establir relacions temporals entre estructures quan no hi ha estratigrafia en vertical, s'estableix en base a seqüències tipològiques recolzades per datacions absolutes, si bé aquest mètode només és aplicable quan ens trobem davant nivells tancats, és a dir, que corresponen a un únic moment deposicional. Tanmateix la datació obtinguda fa referència només al conjunt tancat en qüestió, de manera que no serveix per a conèixer de forma global l'ús de totes les estructures.

A més, cal tenir present que els dipòsits que obliten aquestes fosses estan constituïts per materials de rebuig, molt possiblement barrejats amb artefactes que podrien portar molt de temps circulant dins l'assentament. El contenidor on són abocades les deixalles està desenvolupant una funció secundària, ara com a escombrera, allunyant-se de la seva funció primigènia. Per tant, en ocasions som davant de materials que no sabem si són intrusions o són materials que encara perduren d'èpoques anteriors. Alhora que les datacions que es realitzen sobre aquests conjunts ens apropen al moment en que les estructures són clausurades, però no ens donen la datació referent a la pràctica de l'estructura.

En aquest context, la millora en les tècniques d'excavació i l'aplicació de noves tecnologies informàtiques

ha de servir per a extreure el màxim d'informació d'uns materials, que malgrat aparèixer com materials de rebuig, poden estar emmascarant àrees d'activitat.

Aquesta problemàtica incideix a nivell microespacial en la comprensió funcional i integradora de les estructures, així com a nivell macroespacial alhora d'analitzar la distribució espacial de les mateixes, i la seva possible contemporaneïtat.

Les matèries primeres

Les matèries primeres esdevenen l'element bàsic a analitzar per a la correcta aproximació a les tècniques constructives emprades en aquest tipus d'assentament. El seu tractament fins a transformar-les en materials constructius implica la seva obtenció/extracció d'un punt concret i una inversió d'energia combustible i humana, junt a l'ús d'una tecnologia específica d'elaboració (Vela Cossío 2002).

El tipus de construcció analitzat en els assentaments de la zona d'estudi, es basa en l'ús predominant de fang, fusta i fibres vegetals corresponents a un tipus de clima sec (mediterrani europeu), junt a condicionants físics, econòmics, culturals, tecnològics i fins i tot simbòlics.

L'ús de fang per a bastir construccions està relacionat amb pobles agricultors, els quals empen les matèries primes que tenen a l'abast. Requereix poc utilitatge per a la seva transformació i denota forta resistència, fàcil manteniment i perdurabilitat.

La tècnica utilitzada per a la construcció de la part aèria de les estructures domèstiques en els nostres assentaments respon a la coneguda com fang pastat "bauge". Aquesta consisteix en l'aplicació de capes de fang sobre una armadura de fusta i fibres vegetals, tant a la part externa com interna, a fi de protegir l'estructura de les inclemències del temps.

En ocasions, el registre en aporta, a banda d'elements constructius fets en fang, elements mobles, majoritàriament descontextualitzats, procedents de l'interior d'aquestes estructures, els quals haurien estat utilitzats per a la separació d'espais o d'altres funcions secundàries.

Les peces paral·lel·lípedes fetes en adob, usades en la construcció de murs, semblen documentar-se a la península des del calcolític, aquests materials, però, no s'utilitzen de forma clara en l'àrea tractada, almenys fins a la primera edat del ferro.

La fusta esdevé el recurs natural més utilitzat, ja d'antic, per l'ésser humà, com a mitjà per a construir un espai on buscar aixoplug, com a eina, o com a combustible. Es tracta d'un recurs fàcil d'obtenir, i de fàcil transformació.

En termes constructius, la fusta hauria estat utilitzada com a armadura, per sobre del qual es col·loca l'entramat vegetal. La forma de l'armadura de fusta és variable, adaptant-se a la morfologia de la planta de l'es-

tractura. En relació a la documentació de forats de pal tant interns com perimetrals, entenem que l'armadura hauria estat constituïda per una biga mestra sostinguda per postes interns i axials.

Tot el conjunt era cobert amb altres fibres vegetals. Per aquest menester s'utilitzarien les restes procedents del tractament de la fusta que forma l'armadura (escorça, branquetes, fulles...), lligades amb algun element resistent tipus fang o cordes. Amb un adequat manteniment aquest tipus de cobertura pot durar un llarg període de temps.

Les comunitats d'inicis de l'edat del bronze que habitaven les zones litorals i prelitorals catalanes van fer ús de les plàstiques argiles quaternàries i de recursos orgànics (fustes i fibres vegetals) que teníem més a l'abast, en relació a la seva tecnologia, tradició i estructures socioeconòmiques. L'ús de la pedra sembla esdevindria secundari, si bé, a mida que avenci l'edat del bronze i ja entrats en la primera edat del ferro, aquest material es documentarà en grans quantitats, sempre descontextualitzades i com a materials de rebuig. El seu ús primari esdevé encara desconegut, car no es descarta que podrien haver estat emprades com a basament per a l'aixecament de parets fetes amb argiles.

Classificació tipològica i caracterització de les estructures

Les construccions que formen aquests assentaments han de ser analitzades des d'una perspectiva tipològica i funcional, diferenciant entre l'ús familiar i social que es fa tant de les estructures com de l'espai.

La relació que s'estableix entre forma i funcionalitat esdevé indispensable per a dotar de significat a cada cas, però sense descartar la possibilitat d'usos diferenciats en estructures que presenten mateixa morfologia, ja que estariem caient en un determinisme socioeconòmic contrari a la gran diversitat constructiva i funcional que ens aporta el registre.

D'altra banda cal tenir present els condicionants ambientals (geològics, edafològics, litològics, orogràfics, climatològics...), les matèries primeres de les que es disposen, tradicions, tecnologia o simplement criteris estètics i simbòlics inherents a cada comunitat en particular.

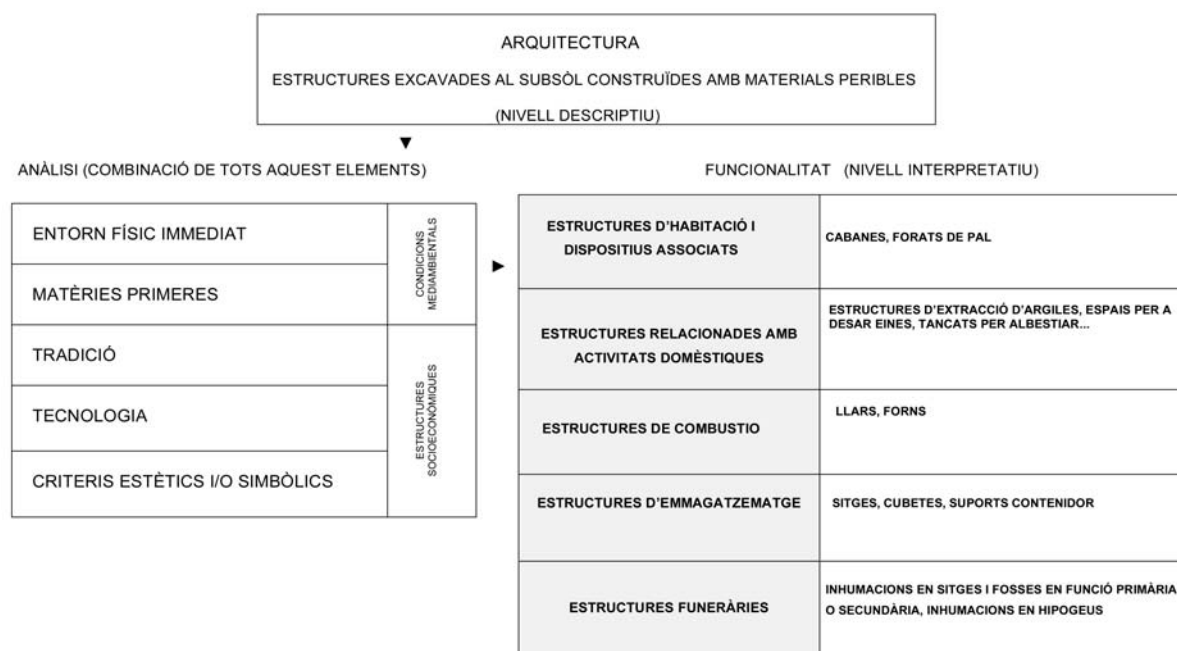
Establim les següents categories per a la caracterització de les estructures des d'un punt de vista morfològic i analític: estructures d'habitació, estructures relacionades amb activitats domèstiques, estructures de combustió, estructures d'emmagatzematge i estructures funeràries (fig. 1). Dins aquest conjunt, el mostreig d'estructures a analitzar estan constituïdes per una cabana (CRII331) i dues estructures relacionades amb activitats domèstiques (CRII600 i CR/CRV53).

ESTRUCTURES D'HABITACIÓ

CABANES

Les cabanes han de ser analitzades no només des d'una perspectiva tipològica i funcional, sinó com espais que

Figura 1. Quadre on es representen els diferents nivells d'anàlisi des d'un punt de vista descriptiu i analítico-funcional, junt a les diferents variables ambientals i socioeconòmiques que incideixen en l'arquitectura de l'espai.

ens donen informació sobre l'estructura familiar: composició i organització, de manera que la seva morfologia no està condicionada només per aspectes funcionals sinó també per relacions socials.

La construcció de cabanes o abrics per a l'aixoplug és conegut a Europa ja de del paleolític, si bé es donarà un gran augment quant al seu volum a partir del VII mil·lenni. Proliferen arreu Europa hàbitats construïts amb els recursos naturals propers, amb diversitat de models que es plasmen en hàbitats de planta quadrada, rectangular i planta circular. La busca d'un model evolutiu en relació a la morfologia de la planta ha estat llargament tractat per la historiografia. Alguns investigadors associen la planta circular a pobles nòmades o seminòmades, com un tipus de construcció instintiva a l'hora de buscar refugi: estructura circular amb foc central. En contraposició a aquest plantejament, les cabanes de planta quadrada o rectangular respondrien a un model posterior associat a grups sedentaris que permetria l'ampliació de l'hàbitat en relació a un augment de la població, així com també permetria la compartimentació de l'espai intern (espais de descans, d'emmagatzematge.).

El nostre registre ens aporta plantes majoritàriament irregulars, o de tendència quadrangular que semblen estar més vinculades al pes de la tradició cultural que no pas a un procés evolutiu, donat que les estructures d'hàbitat documentades en època neolítica segueixen un mateix model tipològic que perdura reiteradament inclús a l'època medieval.

Morfològicament les cabanes es defineixen, com dèiem, per plantes irregulars, de dimensions variables si bé algunes d'elles presenten dimensions considerables. La seva part inferior apareix excavada en el nivell geològic (normalment argiles o argiles carbonatades), sense evidència de cap preparació ni del sòl ni de les parets, segurament degut a la impermeabilitat que ofereixen les argiles. El fet que apareguin semiexcavades podria respondre a la recerca d'aïllament tèrmic. La documentació de forats de pal (interns i/o externs), evidencien la presència d'una coberta aèria construïda amb fusta i fibres vegetals revestides amb fang.

En els casos més sortosos el registre ens aporta restes pertanyents a llars, inferint la seva funcionalitat com a espai destinat a la residència familiar, sense descartar la subdivisió d'aquestes construccions en espais d'emmagatzematge o d'elaboració/transformació de productes.

En la majoria d'ocasions, però, la seva interpretació és molt difícil donat el seu precari estat de conservació, i la manca de conservació de nivells d'ús. Ens trobaríem davant estructures que podrien haver estat destinades únicament a l'habitació, o bé que podrien haver desenvolupat diferents funcions al llarg de la seva vida fins que són abandonades, i, normalment, amortitzades amb materials de rebuig. El material construc-

tiu i el material moble realitzat en argila, que originàriament hauria format part de la coberta i de l'acondicionament intern d'aquestes cabanes, acostuma a aparèixer fora de context, formant part dels nivells d'obliteració d'estructures circumdants. El seu estudi ens aboca cap al coneixement d'una incipient arquitectura en fang per part d'aquestes comunitats.

La dificultat interpretativa que presenta aquest tipus d'estructura cal associar-la amb la confusió historiogràfica a l'entorn de la seva terminologia i a la manca d'uns clars criteris discriminatoris a fi d'establir la seva funcionalitat. Tot aplicant criteris morfomètrics i funcionals es va gestar una primera denominació coneguda com a "fons de cabana". Aquest terme ha estat emprat al llarg de molt temps, atribuït de manera vaga no solament a estructures d'habitació, sinó a d'altres estructures que presentaven característiques morfomètriques similars als anomenats "fons de cabana". D'aquesta manera el terme s'associava a estructures excavades al subsòl, de forma i mida diversa, estructuració interna poc definida, i diferenciades de les fosses destinades a l'emmagatzematge, si bé en ocasions fins i tot la denominació "fons de cabana" ha estat atribuïda a aquestes darreres estructures.

Els anys 90, dins un context de renovació teòrica junt a l'aparició de nous mètodes i tecnologies aplicats a camp, van afavorir el sorgiment de noves propostes alhora que es revisaven interpretacions anteriors. És precisament en aquesta dècada quan Pons (1994) i Francès/Pons (1998) estableixen uns primers criteris discriminatoris per al correcte coneixement d'aquest tipus d'estructura, sempre des d'una base empírica aportada pel treball de camp. Aquest plantejament feia clara incidència no només en criteris morfomètrics, sinó també en una correcta interpretació dels nivells estratigràfics, destinada a inferir possibles restes associades a una estructuració interna de l'hàbitat, a la possible existència de dispositius d'emmagatzematge interns, una coberta aèria en base a forats de pal, i un element destacadíssim: la presència d'una llar interna (Pons 1994).

L'abundant registre aportat per les darreres intervencions ha fet augmentar el número d'estructures d'hàbitat amb escreix, moltes d'elles, però, han passat a engruixir la categoria d'estructures destinades a l'habitació sense un anàlisi selectiu, aplicant termes genèrics que engloben estructures d'habitació, de caràcter estrictament residencial, amb d'altres amb morfometries similars però que haurien desenvolupat altres funcions subsidiàries, o fins i tot estructures que no poden ser interpretades funcionalment. En aquest sentit ens trobem davant definicions com "grans retalls" (Palomo/Rodríguez 2004), o "estructures complexes" (González *et alli.* 1999, López, 2000, Carlús *et alli.* 2007). En el present treball volem tornar al concepte clàssic de "cabana" o "fons de cabana" com a espai d'habita-

Figura 2. Planta final de la cabana CRII331 (Imatge: A. Palomo i A. Rodríguez, Arqueolític SL.)

ció destinat al descans, a la preparació d'aliments..., en definitiva al desenvolupament d'activitats quotidianes dins l'àmbit privat. Aquest tipus d'estructura, però, ha d'estar segregada en relació a un detallat estudi morfològic i estratigràfic.

Anotem que aquest debat continua obert i que cal establir un criteri comú consensuat per tota la comunitat científica.

La cabana CRII331 del jaciment de Can Roqueta²

Aquesta estructura esdevé la única que presenta característiques suficients per a poder interpretar-la com a una cabana, d'ús residencial, malgrat que sembla hauria desenvolupat diferents funcions al llarg de la seva vida.

L'estructura es localitza en el punt més alt del jaciment, excavada en el nivell d'argiles carbonatades d'origen quaternari, envoltada per dispositius d'emmagatzematge i estructures d'inhumació. El seu grau de conservació és excepcional, ja que es troba quasi intacta, i només es veu afectada per una rasa agrícola que la secciona per la vessant oest (fig. 2).

És de grans dimensions, de planta irregular encara que de tendència triangular d'angles arrodonits. Amida 7.14m. de llargada màxima per 6.50m. d'amplada, amb una fondària màxima conservada d'1.73m. La planta inferior és quasi exacta a la superior, eixamplant-se uns 10cm. en tot el perímetre, tret a la vessant est on l'estructura guanya entre 20 i 40cm. de superfície.

En relació a la morfologia dels perfils, les seccions resultants són diferenciades. L'eix longitudinal N-S presenta fons pla lleugerament inclinat en direcció sud, i amb

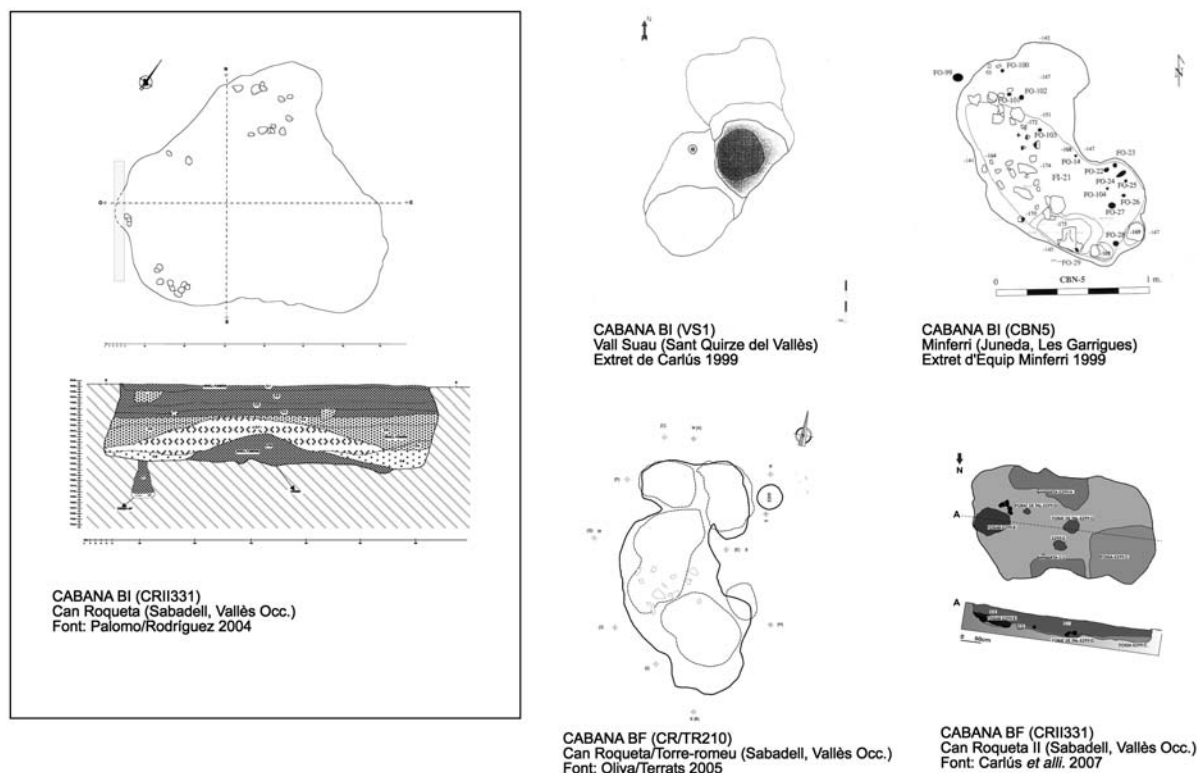
dues petites depressions d'escassa fondària excavades a la base. Ambdues parets són convergents, però diferenciades quant a morfologia, la paret nord presenta perfil troncocònic, mentre la paret sud és cònca. No diríem que es tracta d'una secció irregular malgrat que les parets són desiguals, sinó que aquesta ens apropa cap a una secció cúbica. La secció transversal E-O sí presenta fons irregular, amb una depressió que s'inicia a partir d'1.30m. d'aquest eix. La depressió es desenvolupa en direcció est fins als 3.50m. moment en que el terra natural fa una petita elevació que serviria per a establir dos possibles espais diferenciats. Quant a les parets, d'aquesta secció també són diferenciades; la paret est és totalment recta, encara que la seva morfologia podria ser deguda a la seva descomposició, mentre que la paret oest és molt semblant a la paret sud de la secció N-S, cònca a la part inferior i recta a la part superior. Cal destacar que la cabana presenta la particularitat de tenir una fossa amb quatre inhumats excavada a la seva base, aquesta estructura es troba intacta.

El conjunt apareix clausurat per nou nivells estratigràfics, que mostren l'alternança entre usos funeraris i d'habitació, usos que s'alternen i, fins i tot, conviuen en alguns moments. En un primer moment la cabana és un espai d'enterrament en relació a la fossa abans esmentada, i al reiterat ús d'aquest espai per a la inhumació en els quatre primers nivells deposicionals. Posteriorment, aquest espai és anivellat i es practiquen forats de pal, interns, al voltant de tot el perímetre de l'estructura. Els pals haurien sostingut una coberta aèria construïda amb materials peribles. La morfologia dels forats del pal, inclinats en direcció a les parets de la cabana indiquen una coberta en doble vessant, possiblement constituïda per dos pals centrals que haurien sustentat tota l'armadura. La coberta hauria estat impermeabilitzada amb fang pastat en relació als materials constructius recuperats en els nivells d'obliteració.

Els materials arqueològics, molts d'ells sencers, junt a la documentació d'una llar documentada *in situ* són testimoni de la conservació d'un nivell d'ús, i dels diferents usos desenvolupats per la cabana, com espai domèstic i com espai d'inhumació.

La cabana fou remodelada fins a tres ocasions en relació a la clausura i excavació de nous forats de pal, sempre interns. En la darrera fase, l'estructura continuarà relacionada amb la mort a través del dipòsit d'un crani humà en un espai central del conjunt.

2.- La historiografia a l'entorn del jaciment de Can Roqueta, les intervencions executades, la diacronia de les ocupacions, i la descripció de l'entorn mediambiental ha estat àmpliament exposat en d'altres publicacions, per tant a elles ens remetem: Carlús *et alli.* 2002, Carlús/Terrats 2003, Carlús *et alli.* 2007. Les sigles CRII fan referència a la intervenció en el sector de Can Roqueta II (1999/2000), (Palomo/Rodríguez 2004), mentre les sigles CR-CRV refereixen a la intervenció en el sector de Can Roqueta/Can Revella (2005/2006) (Terrats/Oliva 2009).

Figura 3. Composició on veiem la planta de la cabana CRII331, les plantes de les cabanes localitzades al jaciment de Minferri i la Vall Suau, adscrites al bronze inicial; i dos exemple d'estructures documentades a Can Roqueta però ja al bronze final.

147

Sembla que aquesta estructura jerarquitzava l'espai circumdant, amb un ús que podria haver estat comunal, almenys en la seva darrera fase (Terrats 2009; Palomo/Rodríguez 2004).

Models comparatius

En relació a aquesta cabana hem triat quatre paral·lels a fi de poder establir models comparatius. Es tracta de dos exemples de cabana adscrits al bronze inicial, VS1 (Vall Suau, Sant Quirze del Vallès, Vallès Occ.), i CBN5 (Minferri, Juneda, Les Garrigues); i dos exemples adscrits al bronze final CR/TR210 i CRII331 ambdues de Can Roqueta (Sabadell, Vallès Occ.) (fig. 3).

Anotem que aquests models han estat destriats de manera aleatòria, el ventall que ara presentem ha de ser obligadament ampliat amb tot el registre que posem. L'estudi comparatiu d'aquest tipus d'estructura ha de permetre quantificar la diversitat morfològica existent en relació al seu estat de conservació, millor coneixement de processos deposicionals, així com quantificació i distribució espacial del material arqueològic. L'objectiu, però, no és fàcil donat que abans de començar a realitzar tasques de quantificació i estudis comparatius caldria realitzar un treball previ exclouent entre cabanes i d'altres estructures que desenvol-

luparien altres usos, però que haurien estat integrades dins aquesta categoria.

La cabana localitzada al jaciment de la Vall Suau (VS1) es defineix com un conjunt de clots excavats al terra natural, amida 4.40m. de llargada i 1.92m. d'amplada. El conjunt s'articula al voltant d'un clot central, d'1.18m. de diàmetre i 0.58m. de fondària. Aquest clot/fossa limita al nord per una altra clot de tendència més o menys arrodonida d'1.92m de diàmetre, i un tercer clot al sud d'1.92m. de diàmetre. Destaca la localització d'un possible forat de pal emplaçat de manera equidistant respecte a la fossa central i les dues depressions adjacents. La cabana apareix reblerta per quatre nivells deposicionals assenyalant la disposició totalment plana dels nivells, que malgrat estar compostos per materials detrítics, podrien haver estat destinats a anivellar el sòl. Entre els materials recuperats destaca la presència de restes de paviment, alguns fragments rubefactats, que podrien haver format part d'una llar desmuntada (Carlús 1999). Aquesta cabana va ser localitzada aïllada, sense cap tipus d'estructura subsidiària, possiblement en relació a un establiment de caràcter temporal.

L'exemple procedent de Minferri (CBN5) presenta planta irregular, de 3,10m. de llargada per 1,30m. d'amplada,

essent la fondària màxima conservada de 30cm. Destaca la documentació de tres depressions excavades a la vessant sud del conjunt, així com 14 forats de pal interns, disposats seguint les parets est i sud de l'estructura, però sense que s'aprecii cap alineació; finalment també es va documentar un darrer forat de pal, aquest extern. El conjunt estava reblert amb un únic nivell deposicional compost per materials detrítics i on destaca la recuperació de restes de terra cuita que associades a llars mòbils (Equip Minferri 1997), així com restes d'elements constructius *torchis*.

La primera mostra adscrita al bronze final (CR/TR210) és de planta irregular amb eixos establerts entre 4.30 m de llargada per 3.30m d'amplada, i una fondària de 90cm. A l'igual que en els anteriors exemples, també aquesta estructura presenta depressions excavades a la base. Malgrat la manca de forats de pal com a evidència directa de l'existència d'una coberta aèria, sí es van recuperar nombrosos fragments de material constructiu i material moble fet en fang, abocats com a material de rebuig en els vuit nivells deposicionals que oblitteraven el conjunt (Oliva/Terrats 2005).

Finalment, el darrer exemple també procedeix del jaciment de Can Roqueta CRII331. Presenta planta de tendència quadrangular, amb eixos establerts entre 4.5m. de llargada per 3.1m. d'amplada, i una fondària conservada de 70cm. En la planta de l'estructura es diferencien dos àmbits en relació a l'estrangulació de les parets, que s'accentua per la presència de dues banquetes situades a l'àmbit est. En aquest mateix àmbit es va documentar un fogar *in situ*, i dos forats de pal interns, que indicarien l'existència "d'una biga carenada que hauria sustentat un sostre a doble vessant" (Oliva *et alii*. 2007, Palomo/Rodríguez 2004). Tanmateix es va documentar una cubeta excavada en l'àmbit més occidental del conjunt.

L'anàlisi d'aquests quatre exemples manifesta certes diferències en relació la cabana CRII331 de Can Roqueta. Els quatre models aportats presenten dimensions al voltant dels 4mx3m, dimensions molt reduïdes en comparació a 7.14mx6.50m de l'estructura CRII331. D'altra banda, aquesta assoleix 1.73m de fondària, mentre les altres no passen els 70cm. Les plantes són igualment diferenciades, observem una morfologia quasi idèntica en les cabanes de la Vall Suau, Minferri i Can Roqueta/Torre-romeu, es tracta d'una planta en forma de "ronyó", caracteritzades per la separació interna d'àmbits, i l'excavació de depressions i/o cubetes en l'àrea basal. De nou la busca d'un model evolutiu en relació a la morfologia de la planta queda

invalidada en funció d'un mateix model que perdura al llarg de l'edat del bronze.

Sí observem alguns punts comuns quant a la cabana CRII299. Si bé aquesta estructura també presenta dimensions reduïdes, la seva planta es diferencia clarament dels models Vall Suau, Minferri i Can Roqueta/Torre-romeu, i assembla més al model CRII331. Tanmateix la cabana CRII299 apareix amb una organització interna, que comporta la divisió d'espais: àrea d'emmagatzematge i àrea associada a una llar i a unes banquetes. La documentació de forats de pal interns clarament vinculats a una coberta aèria permet inferir un tipus de cabana destinada, poder, a una ocupació perllongada, mentre els altres exemples correspondrien a ocupacions temporals. Si bé els cinc casos estudiats segueixen un mateix model arquitectònic, on sembla es dona un gran pes de la tradició, si veiem respostes diferents quant la temporalitat de l'estada, en aquest sentit la documentació de llars *in situ*, contrasta a la possible existència de llars mòbils, probablement vinculades a estades temporals. En aquest sentit cal treballar a l'entorn dels materials recuperats per tal de discernir nivells d'ús.

Les aportacions de l'etnografia

Mitjançant la presentació d'alguns exemples etnogràfics puntuals³, voldríem ressaltar la importància que té el coneixement de comunitats actuals que encara comparteixen tècniques constructives i sistemes socioeconòmics i culturals amb les comunitats prehistòriques, per a trobar possibles respostes a les contínues preguntes a l'entorn de dinàmiques socials i històriques que ens sorgeixen a través de la pràctica de l'arqueologia. El primer exemple correspon a cabanes semisubterrànies practicades pels nòmades de la tribu dels Ait Atta localitzats a la zona de Merzouga, Errachidia (Marroc), on el fang, la fusta i altres fibres vegetals esdevenen els elements bàsics per a la construcció de cabanes destinades a l'habitació, aquestes cabanes són habitades pels membres d'una única unitat familiar. Les cabanes semisubterrànies efectuades pels nòmades responen a petits assentaments estacionals, construïts amb les matèries primeres que tenen més a l'abast. Al costat de les mateixes sovint es troba el clot d'on són extretes les argiles.

Observem com tota la part exterior de la cabana es coberta amb fang per tal d'impermeabilitzar-la. La pràctica d'aquest tipus de cabana esdevé útil tant per resguardar-se de les altes temperatures com a l'època hivernal.

3.- Els documents que ara aportem corresponen als registrats per mi mateixa a la zona del Sàhara marroquí (Errachidia). Voldria insistir, però, que es tracta d'una petita aportació que haurà de ser enriquida en un anàlisi més profund a mida que avencin els estudis etnoarqueològics, i els nostres mateixos, com a part destacable del mètode desenvolupat.

a

b

c

d

Figura 4. a, b i c: diferents models de construccions que donen accés a la cabana. Els exemples b i c estan construïts amb fustes i fibres vegetals revestides per fang pastat, mentre l'exemple a sembla respondre a un model més elaborat. La imatge d correspon a l'interior de la cabana on s'observa un dels dos pals que sustenten l'armadura vegetal, i parets revestides amb fang. (Imatges: N. Terrats, [Merzouga, Errachidia, Marroc]).

A l'interior de les cabanes s'aprecia el revestiment de fang que s'aplica a les parets, possiblement a fi d'evitar el seu desprendiment. Tanmateix es pot observar els dos postes, cadascun col·locat en un dels extrems de l'interior, els quals sustenten el sostre de la cabana fet a dues aigües. El sostre apareix construït amb branques a la seva totalitat, i només es revestit amb fang per la seva part externa (fig. 4).

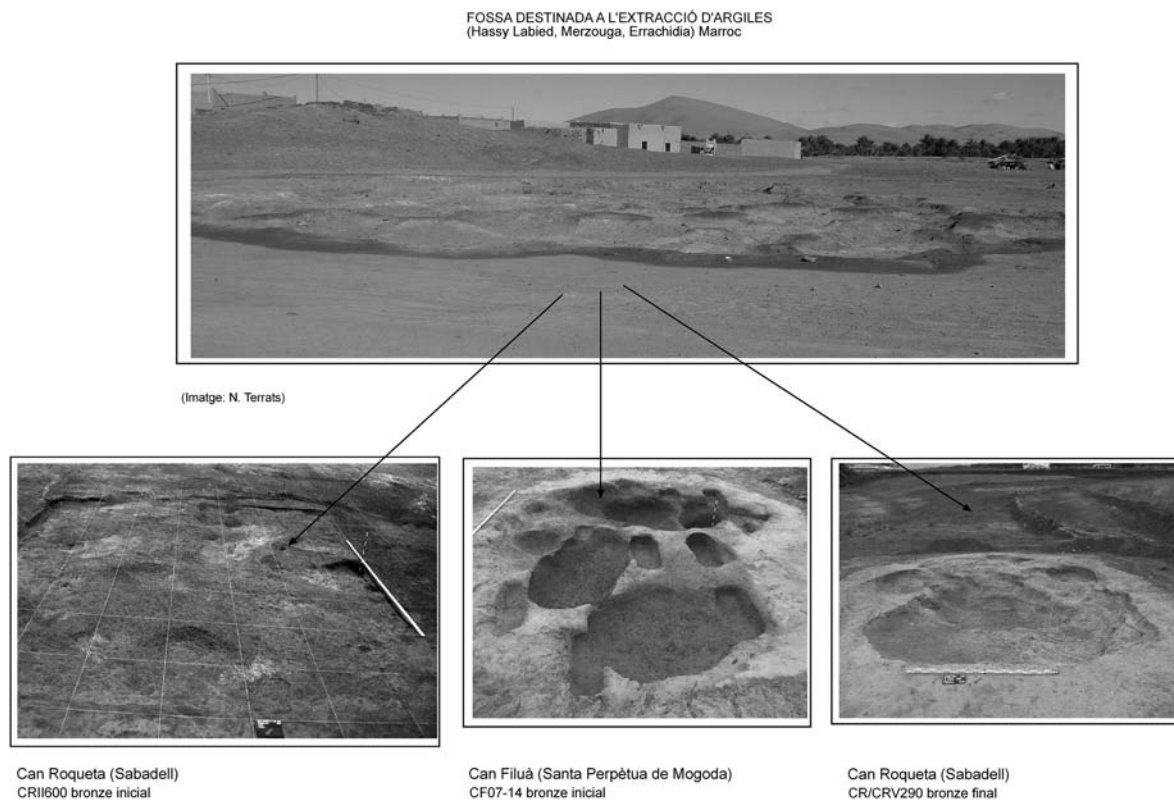
A l'entorn de les cabanes del bronze inicial pivoten tota una sèrie de dispositius vinculats a l'explotació agropecuària de l'entorn més immediat. Estructures destinades al desenvolupament de tasques quotidianes; dispositius destinats a l'emmagatzematge de cereals, a llarg i curt termini; estructures de combustió: llars i forns; sense oblidar les estructures funeràries. Estructures que conviuen en un mateix espai, com a mostra de comunitats estables. El seu estudi individual alhora que la interrelació que s'estableix entre les diferents estructures ens ajuden

a comprendre l'organització interna d'aquests assentaments així com la seva repercussió en l'esfera socioeconòmica.

A continuació descrivim de manera sucinta la resta d'estructures que conformen el tipus d'assentament ara tractat, aportant l'estudi de dos exemples d'estructures relacionades amb activitats domèstiques.

ESTRUCTURES RELACIONADES AMB ACTIVITATS DOMÈSTIQUES

Existeix un conjunt d'estructures, cada vegada més abundants en el nostre registre, que demanen una reflexió al voltant del seu significat més enllà de la pura descripció de la seva forma. Es tracta d'estructures morfològicament molt similars a les cabanes, en ocasions fins i tot amb forats de pal com a evidència de l'existència d'una coberta aèria, si bé no apareixen asso-

Figura 5. Conjunt on establim la comparació entre una fossa contemporània destinada a l'extracció d'argiles (Hassy Labied, Errachidia, Marroc), i tres exemples procedents del jaciment de Can Roqueta i del jaciment de Can Filuà. (Imatges: CR11600 [A. Palomo/A. Rodríguez. Arqueolític SL.], CR/CRV09 [N. Terrats/M. Oliva, Arqueolític Terra-Sub SL.] i CF0714 [N. Terrats, [Arqueolític Terra-Sub SL.,])

150

ciades a cap organització interna. La documentació de depressions excavades a la base també és comú a moltes d'aquestes fosses.

Estaríem davant d'estructures relacionades amb el desenvolupament d'activitats domèstiques, i producció i/o transformació de productes, coberts, estables, magatzems d'estris o d'altres objectes, fins i tot podrien haver desenvolupat diverses funcions al llarg de la seva vida.

La seva dificultat interpretativa les situa en un segon pla, normalment engruixint la categoria d'estructures indeterminades. Certament ens trobem en un estadi primerenc per a poder interpretar-les, no obstant, considerem necessària la seva diferenciació respecte a les estructures d'habitació pròpiament dites.

Estructures destinades a l'extracció d'argiles: les estructures CR11600 i CR/CRV53 de Can Roqueta

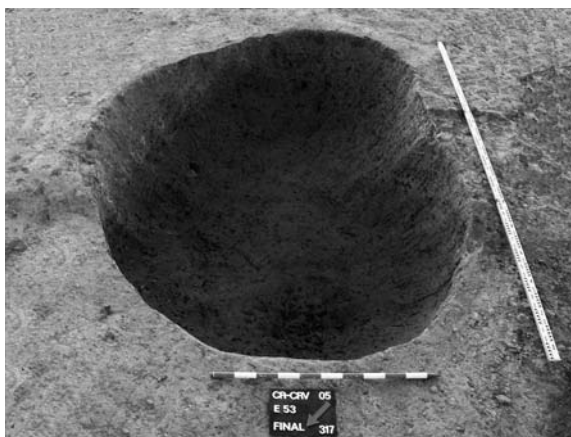
L'estructura CR11600 apareix excavada en el nivell geològic d'argiles carbonatades. Es troba força malmesa, fins el punt que no es pot arribar a definir la seva planta en la seva totalitat, sinó que aquesta desapareix en algun punt, especialment pel que fa a la vessant oest.

És de planta irregular amb eixos que fan 7.90m. d'amplada i 7.60m. de llargada màxima. Observem un cert escanyament de les parets en assolir els 4.10m. en direcció sud, definint-se dos espais molt irregulars. El fons de tota l'estructura presenta nombroses sinuoses depressions d'escassa fondària, algunes d'elles molt difícils de resseguir en planta.

L'estructura apareix obliterated per un únic nivell sedimentològic d'argiles vermelles força estèrils, que esdevenen més fosques en les zones on hi ha major presència de material arqueològic. Els materials arqueològics associats apareixen molt fragmentats i rodats, sense que en cap cas es puguin registrar nivells d'ús. D'altra banda anotem la carència de forats de pal, tant interns com externs, inferint la manca d'una possible coberta aèria. (Terrats 2009; Palomo/Rodríguez 2004).

Les aportacions de l'etnografia

En la zona del Sàhara ens fem ressò de la pràctica reiterada de petites fosses, en un mateix espai, arribant a ocupar una extensió considerable de terreny. Aquest tipus de fosses, de tradició mil·lenària, es continuen excavant en l'actualitat a fi d'extreure argiles destina-

Figura 6. Planta final de CR/CRV53 un cop excavada (Imatge: N. Terrats/M. Oliva, Arqueològic Terra-Sub SL.)

Figura 7. Petita fossa de planta ovalada destinada a l'extracció d'argiles (Hassy Labied, Erachidia, Marroc). (Imatge: N. Terrats)

des al bastiment de les cases fetes amb adob. Com s'observa a la fotografia, es tractaria d'una fossa de grans dimensions i escassa fondària on apareixen nombroses depressions resultat del procés d'extracció de les argiles. L'extracció s'efectua amb pics, de forma que encara restes les impromptes a les parets i al fons del retall.

Es tracta d'un espai situat a la perifèria del poblat, destinat a la construcció d'un gran edifici, o d'ús comunal, a jutjar per la reiterada constatació de clots. (fig. 5)

El darrer exemple proposat fa referència a l'estructura CR/CRV53. Aquesta es troba excavada en el nivell geològic d'argiles carbonatades, i presenta planta de tendència ovalada, amb eixos de 3.20m. de llarg per 2.10m. d'amplada màxima, essent la seva fondària conservada de 90cm. En relació a la morfologia dels perfils, les seccions resultants són diferenciades. La secció longitudinal N-S esdevé irregular, de parets divergents i fons lleugerament còncau. Mentre la secció transversal A-A' presenta parets de tendència còncau, i fons pla, donant una secció aproximadament quadrangular.

La fossa apareix obliterated per dos nivells diferenciats, ambdós molt estèrils, constituïts per argiles amb molta presència de carbonats procedents de les parets i que evidencien que la fossa va restar oberta durant un període incert de temps. Els materials arqueològics recuperats són escassos, i a l'igual que en l'anterior cas, apareixen molt fragments i rodats.

En aquesta ocasió tampoc es localitzen forats de pal ni a l'interior ni a l'exterior de l'estructura. (figura 6)

Si en el cas de l'estructura CR11600 aportàvem un paral·lel possiblement vinculat a un punt d'extracció d'argiles comunal, o emprat per a la construcció d'un edifici de mides considerables, quant es tracta de construccions menors, es practiquen petites clotades, sem-

pre de plantes circulars o ovalades. L'estructura CRC/RV53 podria haver desenvolupat una funcionalitat similar, com a fossa destinada a l'extracció d'argiles, d'una forma més puntual que en l'anterior exemple on sembla es dona l'extracció d'argiles de manera reiterada. (fig. 7)

ESTRUCTURES DE COMBUSTIÓ

Llars

Més enllà de la seva descripció, l'estudi d'aquestes llars serveix per a l'anàlisi de les activitats realitzades per aquests grups en el seu hàbitat: escalfor, cuina, il·luminació, defensa.. alhora que serveix com a element per a la quantificació demogràfica partint de la premissa que cada cabana, estructura familiar, hauria d'estar constituïda per una llar.

La seva presència en assentaments del bronze inicial és més aviat escassa, possiblement degut a efectes tafonòmics. Com part del seu rebliment es localitzen restes relacionades amb funcions calorífiques o tèrmiques, com ara materials rubefactats, o restes de carbons o cendres. Solen presentar, a més, restes de cobertes realitzades amb argiles cuites. En el cas del jaciment de Minferri (Juneda) (EQUIP MINFERRI 1997), es varen localitzar tres llars de diferent morfologia: dues llars en cubeta, una d'elles amb preparació de pedres a l'interior, i una segona sense cap tipus de preparació. La tercera llar era sobreelevada, mitjançant la preparació sobre el terra d'un nivell d'argamassa, sorra i guix que actuaria com a nivell refractari. Paral·lels a aquest tipus de llars es localitzen a l'Institut de Batxillerat A. Pous (Boquer *et alii* 1995) i a Can Gambús 2, assentament on es va localitzar un forn de grans dimensions (Artigues *et alii*. 2006).

ESTRUCTURES D'EMMAGATZEMATGE

Sitges

Les sitges són el tipus d'estructura predominant en aquests tipus d'assentaments. Es tracta de dispositius excavats al subsòl amb l'objectiu d'emmagatzemar cereals, encara que també podien haver estat destinats a la contenció d'altre tipus de productes sòlids o líquids. El seu ús apareix testimoniats des del neolític i fins els nostres dies. La seva morfologia sembla variar al llarg del temps, a l'igual que la seva capacitat, vinculada un augment de la població i del sobrant. La capacitat de contenció d'aquestes estructures permet establir càlculs de productivitat associats a un contingent demogràfic sostenible.

Morfològicament es caracteritzen per tenir un cos amb tendència a tancar-se, a fi de poder quedar hermèticament clos. Durant el bronze inicial, les sitges solen presentar plantes circulars, o de tendència ovalada, de perfil globular, si bé també es documenten perfils cilíndrics, el·lipsoïdals o troncocònics. Els volums són mitjans, denotant una estratègia subsistencial bàsicament destinada a l'autoconsum. Les sitges aniran guanyant capacitat a mida que avenci l'edat del bronze i es doni un augment de les collites.

Cubetes

De difícil interpretació funcional, aquestes es caracteritzen per presentar planta de tendència ovalada (entre 15 i 60 cm.), d'escassa fondària i parets rectes o exvasades. Es consideren fosses domèstiques, amb una funció secundària relacionada amb l'emmagatzematge a curt termini, encara que també podrien haver estat utilitzades per a desar estris, o realitzar tasques de molta entre d'altres possibles funcions.

Suports contenidor

Es caracteritzen per ser petites fosses amb diàmetres situats al voltant dels 50 cm., i fons generalment pla, estaven destinats a la contenció d'un vas o tenalla.

ESTRUCTURES FUNERÀRIES

Pel que fa al patró funerari, el registre arqueològic documentat als assentaments a l'aire lliure, del litoral i el prelitoral català ens mostra les següents pràctiques funeràries: inhumació en fosses i sitges, i inhumacions en hipogeus

Inhumació en fosses o sitges

És el tipus de pràctica funerària majoritària, en funció primària o secundària. Normalment responen a enterraments col·lectius, si bé també se'n documenten amb un únic individu. Aquest tipus d'enterrament és reiterat a la majoria d'assentaments d'aquesta cronologia: IB

Antoni Pous (Boquer *et alli.* 1995), Minferri (Equip Minferri 1997), Can Ballarà (Carlús/Díaz 1997), Can Roqueta (Palomo/Rodríguez/Majó 2002, Oliva/Terrats 2005, Terrats/Oliva 2009, Majó 2008, Ruiz *et alli.* 2008).

Hipogeus

Els hipogeus apareixen constituïts per un pou d'accés i una o dues cambres laterals, destinades a la inhumació d'un nombre considerable d'individus (Can Roqueta, Sabadell [Palomo/Rodríguez 2004, Terrats/Oliva 2009, Majó 2008, Ruiz *et alli.* 2008]), Can Filuà (Sta. Perpètua) (Martín/Pou/Buch 1995), Mas d'en Boixos (Farré *et alli.* 2002). Aquest model pot variar amb presència de nínxols excavats a les parets del pou (Can Roqueta/Can Revella (Terrats/Oliva 2009).

A banda d'aquestes pràctiques funeràries, voldríem fer esment d'un fet recurrent en molts jaciments adscrits al bronze inicial. Es tracta de la troballa de restes humanes inconnexes barrejades amb materials detrítics, localitzats en estructures de diferents funcionalitats. No és un fenomen únic d'aquest període, sinó que es dona al llarg de la prehistòria i fins i a l'època històrica, les restes solen correspondre a parts cranials o ossos llargs. Si bé no hi ha prou evidències per a relacionar-los amb un acte ritual, sí sembla haver-hi una intencionalitat en la seva deposició. Exemples d'aquest fet es troben a Can Roqueta (Sabadell-Barberà del Vallès) (Palomo/Rodríguez 2005, Oliva/Terrats 2003, Terrats/Oliva 2009), Can Ballarà (Terrassa) (Carlús/Díaz 1997), Vall Suau (Carlús 1999), C/Emili Grait cruïlla C/Ullastret (Terrats/Palomo 2002).

ANÀLISI MACROESPACIAL

Un cop feta la proposta tipològica i funcional, caldria establir la possible relació espaciofuncional que s'estableix entre estructures. Les darreres intervencions efectuades al Vallès amb motiu d'activitats urbanístiques tipus Can Roqueta (Sabadell-Barberà del Vallès), Can Gambús (Sabadell) o Can Filuà (Santa Perpètua), només per citar alguns exemples, permeten conèixer l'extensió aproximada d'aquest assentament, que poden arribar a ocupar grans extensions de terreny.

Aquests assentaments acostumen a localitzar-se en zones planes o en suaus carenes òptimes per al desenvolupament d'activitats agropecuàries. Tanmateix es constata la propera presència de cursos d'aigua, rius o rierols que no només haurien servit per a la captació d'aigua, sinó que els hauria proporcionat els recursos biòtics i abiòtics necessaris per al desenvolupament de les seves activitats quotidianes.

El patró d'ocupació del territori es defineix per assentaments que podrien haver estat sincrònics o bé successius, destinats a cobrir les necessitats subsistencials dels membres de la comunitat.

Els poblats vindrien definits per l'agrupació de cabanes envoltades per d'altres estructures subsidiàries necessàries d'emmagatzematge, producció i transformació de productes, com a unitats d'explotació del territori circumdant. Desconeixem el número de cabanes que podrien haver constituït un assentament, el seu mal estat de conservació invalida la seva quantificació i dificulta el coneixement de l'organització interna de l'assentament. No obstant, s'entén que a banda de l'espai associat a cada cabana i directament explotat per la unitat familiar, existirien espais comunitaris destinats a l'explotació o a l'emmagatzematge, en aquest sentit la família esdevé la unitat mínima d'explotació, en vilatges que s'aniran ampliant mitjançant el propi creixement intern o a través de l'agregació d'altres unitats familiars.

Totes les estructures es distribueixen compartint un mateix espai, sense que es doni segregació del sòl entre àrees funeràries i àrees destinades al desenvolupament d'activitats quotidianes, fet que ens aboca cap a societats de caràcter estable. La manca de grans estructures que impliquin la col·laboració de tots els membres de la comunitat, no significa que aquest s'organitzessin de manera col·lectiva en moments puntuals.

No voldríem tancar aquest espai sense fer menció a la documentació d'estructures d'habitació que es localitzen de manera aïllada, si bé l'extensió oberta abasta suficient terreny com per a la presència d'estructures annexes, com és el cas de la cabana documentada a la Vall Suau (Carlús 1999). Malgrat les particularitats que tindrien aquest tipus d'assentaments, poder responen a establiments estacionals, continuen sent un exemple del poblament dispers que caracteritzaria els assentaments a l'aire lliure en l'àrea estudiada. La constatació de cabanes aïllades continuarà i s'incrementarà al llarg de l'edat del bronze: tal és el cas de les cabanes de Can Bertran (Francès 1992) i Can Cortès (Rovira/Petit 1997) adscrites al bronze final.

EPÍLEG

En aquesta exposició hem fet referència a la gran quantitat d'assentaments adscrits als albors de l'edat del

bronze excavats en els darrers anys. Els avenços entorn el seu estudi són notables, ara bé, caldria establir criteris comuns per al seu anàlisi i interpretació. El tipus d'assentament aquí analitzat és característic de la zona litoral i prelitoral catalana, amb unes comunitats que practiquen una particular arquitectura del territori que emprava materials peribles com a base per al bastiment de les seves construccions. L'anàlisi d'aquest tipus d'assentament s'hauria de centrar en la interrelació que es dona entre diferents variables, aspectes mediambientals: entorn físic immediat i matèries primeres localitzades a l'entorn junt a condicionants socioeconòmics: tradició, tecnologia i criteris estètics i/o simbòlics, sense la preeminència de cap d'aquests elements per sobre de les altres. L'estudi de totes aquestes variables ens apropa al patró d'assentament d'aquestes comunitats, així com al coneixement de la seva arquitectura, les seves pràctiques subsistencials i aspectes relacionats amb l'esfera de l'àmbit social.

L'anàlisi a nivell microespacial de les construccions (a nivell descriptiu i analític-interpretatiu), així com a nivell macro, esdevé un mitjà efectiu per al coneixement de la possible organització interna d'aquests assentaments. La millora en les tècniques d'excavació i l'aplicació de noves eines informàtiques al camp de l'arqueologia ens pot ajudar a extreure noves lectures respecte a la distribució espacial dels materials arqueològics, en assentaments on no solen documentar-se nivells d'ús.

L'aportació de l'etnografia resulta un mitjà valiosíssim per a establir models comparatius entre comunitats actuals que encara presenten models subsistencials i socials semblants als que caracteritzaren les comunitats prehistòriques, entenent que hi ha construccions prehistòriques per a les quals no hi ha model comparatiu possible.

Finalment anotem la necessitat d'establir estudis comparatius amb d'altres assentaments que presenten aquestes mateixes característiques, tant en el nord-est com amb la resta del territori peninsular, més enllà de l'acumulació de dades.

BIBLIOGRAFIA

ALFONSO, J., SUBIRÀ, E., MALGOSA, A. 2004, Estudi preliminar de les restes antropològiques del Mas d'en Boixos (Pacs, Alt Penedès), *Tribuna d'Arqueologia* 2000-2001, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 33-48.

ANTOLÍN, F., MENSUA, C., PIQUÉ, R. 2008, Informe de la flotació del sediment, tria i determinació de les restes carpològiques i antracològiques de Can Roqueta / Can Revella, Inèdit.

ARTIGUES, P.LI., BRAVO, P., HINOJO, E. 2006, Excavacions arqueològiques a Can Gambús 2, Sabadell (Vallès Occidental), *Tribuna d'Arqueologia*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 111-140.

BARCELÓ, JA. 2008, La seqüència crono-cultural de la prehistòria catalana. Anàlisi estadística de les datacions radiomètriques de l'inici de l'holocè a l'edat del ferro, *Cypsela* 17, 23-33.

BOQUER, S., BOSCH, J., CRUELLES, W., MIRET, J., MOLIST, M., RODON, T. 1995, *El jaciment de l'Institut Antoni Pous, Un assentament de finals del calcolític a*

l'aire lliure, Memòria de les Intervencions Arqueològiques a Catalunya 15.

BOUSO, M., ESTEVE, X., FARRÉ, J., FELIU, J.M., MESTRES, J., PALOMO, A., RODRÍGUEZ, A. 2004, Anàlisi comparatiu de dos assentaments del bronze inicial a la depressió prelitoral catalana: Can Roqueta II (Sabadell, Vallès Occidental) i Mas d'en Boixos-1 (Pacs de Penedès, Alt Penedès), *Cypsela* 15, 73-101.

CARLÚS, X. 1999, La cabana del bronze inicial de la Vall Suau (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental), *Limes* 6-7, 18-39.

CARLÚS, X., DÍAZ, J. 1997, El yacimiento de Can Ballarà (Terrassa, Vallès Occidental), Las inhumaciones en las fosas tipo silo del Bronce inicial en Cataluña, *II Congreso de Arqueología Peninsular*, Zamora 1996.

CARLÚS, X., TERRATS, N. 2003, El poblament prehistòric i antic a la conca mitja del riu Ripoll: dels caçadors recolectors a l'antiguitat tardana, *Arraona*, 27, 26-45.

CARLÚS, X., LARA, C., LÓPEZ CACHERO, X., OLIVA, M., PALOMO, A., RODRÍGUEZ, A., TERRATS, N., VILLENA, N. 2002, El paraje arqueológico de Can Roqueta (Sabadell, Vallès Occidental): diacronia y tipología de las ocupaciones. *XXVII Congreso Nacional de Arqueología (Huesca, 6 al 8 de Mayo del 2003)*, Bolskan, 121-139.

CARLÚS, X., LÓPEZ CACHERO, F.J., OLIVA, M., PALOMO, A., RODRÍGUEZ, A., TERRATS, N., LARA, C., VILLENA, N. (coord.) 2007, *Cabanes, sitges i tombes, El paratge de Can Roqueta (Sabadell, Vallès occidental) del 1300 al 500 AC*, Quaderns d'Arqueologia 4, Museu d'Història de Sabadell.

CARLÚS, X., LÓPEZ CACHERO, J., TERRATS, N., OLIVA, M., PALOMO, A., RODRÍGUEZ, A. 2009, Diacronia durant la prehistòria recent a Can Roqueta (Sabadell-Barberà del Vallès, Vallès Occidental) entre el VI i el I mil·lenni cal ane, *Cypsela* 17, 115-142.

EQUIP MINFERRI 1997, Noves dades per a la caracterització dels assentaments a l'aire lliure durant la primera meitat del II mil·lenni cal. BC: primers resultats de les excavacions en el jaciment de Minferri (Juneda, Les Garrigues), *Revista d'Arqueologia de Ponent* 7, 161-211.

FARRÉ, J., MESTRES, J., SENABRE, Ma.R., FELIU, J.Ma. 2002, El jaciment de Mas d'en Boixos (Pacs del Penedès, Alt Penedès). Un espai utilitzat des del neolític fins a l'època ibèrica. *Tribuna d'Arqueologia* 1998-1999. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 113-134.

FRANCÈS, J. 1992, La cabana del Bronze Final de Can Bertran (Cerdanyola del Vallès, Vallès Occidental), *Limes*, 2. Cerdanyola del Vallès, 29-41.

FRANCÈS, J., PONS, E. 1998, L'hàbitat del Bronze Final a la Primera Edat del Ferro a la Catalunya Litoral i Prelitoral, *Cypsela* 12, 31-46.

GÓMEZ, PUCHE M.M. 2008, *Lugares de hábitat, Evolución entre el 7000-3500 BP en el Arco de la Fachada*

Mediterránea, Universitat de València, Tesis doctoral, Inèdita.

LÓPEZ CACHERO, J. 2005, *La necrópolis de Can Piteu-Can Roqueta (Sabadell) en el contexto del Bronce Final y la Primera Edad del Hierro en el Vallès: Estudio de los materiales cerámicos*, Universitat de Barcelona. Tesis Doctoral. Inèdita.

LÓPEZ MELCION, J. 2000, *L'Evolució del poblament protohistòric a la plana occidental catalana, Models d'ocupació del territori i urbanisme*, Universitat de Lleida, Tesi inèdita.

LLENAS, M. 2003, Estudi geològic i paleontològic del riu Ripoll al terme municipal de Sabadell, *Arraona* 27.

MAJÓ, T. 2008, Estudi arquoaantropològic de les estructures funeràries de Can Roqueta/Torre-romeu, Sabadell, Vallès Occidental. Inèdita.

MARCET, R., PETIT, M^aA. 1985, Assentament d'habitació a l'aire lliure de la comarca del Vallès. Del neolític al bronze final, *Estudios de la Antigüedad* 2. Prehistòria del Vallès, Bellaterra, 93-133.

MARTÍ, M., POU, R., BUCH, M. 1995, Les estructures prehistòriques del jaciment de Can Filuà, Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental, *Limes* 4-5, 93-133.

MARTIN, A., MIRET, J., BLANCH, R.M., ALIAGA, S., ENRICH, R., COLOMER, S., ALBIZURI, S. 1988, Campaña d'excavacions arqueològiques 1987-1988 al jaciment de la Bòbila Madurall Can Feu (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental), *Arraona* 3, Museu d'Història de Sabadell, 9-23.

MAYA, JL. 1992, Aprovechamiento del medio y paleoeconomía durante las etapas metalúrgicas del nordeste peninsular, *Elefantes, Ciervos y Ovicaprinós. Economía y aprovechamiento del Medio en la Prehistoria de España y Portugal*. Universidad de Cantabria, 275-314

MAYA, JL., PETIT, MA. 1995, L'edat del bronze a Catalunya. Problemàtica i perspectives de futur, *Xè Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Cultures i medi de la Prehistòria a l'Edat Mitjana*. Homenatge al professor Jean Guilane, 10-12 de novembre de 1994, Puigcerdà-Osseja, 327-342.

MAYA, JL., 1997, Reflexiones sobre el Bronce Inicial en Catalunya, *Saguntum* (PLAV) 30 (II). Homenatge a la Pra. Dra. M. Gil-Mascarell Boscà, València, 11-28.

OLIVA, M., TERRATS, N. 2005, *El jaciment arqueològic de Can Roqueta/Torre-romeu (Sabadell, Vallès Occidental), Campaña 2003-2004*. Memòria dipositada al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Inèdita.

OLIVA, M., PALOMO, A., RODRÍGUEZ, A., TERRATS, N. 2007, Les ocupacions al paratge de Can Roqueta. Hàbitat, dins Carlús et al·lí. 2007, *Cabanes, sitges i tombes, El paratge de Can Roqueta (Sabadell, Vallès occidental) del 1300 al 500 AC*, Museu d'Història de Sabadell, 35-189.

PALOMO, A., RODRÍGUEZ, A. 2004, *Memòria dels treballs arqueològics duts a terme a Can Roqueta II (Saba-*

dell, Vallès Occidental), Memòria inèdita dipositada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

PALOMO, A., RODRÍGUEZ, A. MAJÓ, T. 2002, Estructures funeràries a Can Roqueta II (Sabadell, Vallès Occ.), *Actes del XII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà.

PIQUÉ, R., MENSUA, C. 2005, *Informe de l'anàlisi de les restes de fusta carbonitzada del jaciment de Can Roqueta/Torre-romeu (Sabadell, Vallès Occidental)*, Inèdit.

PONS, E. 1994, L'hàbitat a Catalunya durant el primer mil·lenni aC, Els precedents de l'habitació consolidada, *Cota Zero* 10, Hàbitat i habitació a la protohistòria de la mediterrània nord-occidental, 9-18.

PONS, E. 2003, De l'edat del bronze a l'edat del ferro a Catalunya: desplaçaments, estades i canvi cultural, *Cota Zero*, 18, 106-130.

RUIZ, J., CRESPO L., MARÍN, N., SUBIRÀ, M.E. 2008, Informe antropològic de les restes humanes recuperades a Can Roqueta/Can Revella (Barberà/Sabadell, Vallès Occidental), Inèdit.

ROVIRA, J., PETIT, M^aA. 1997, *La unitat habitacional de Can Cortès (Sant Just Desvern, Barcelona). Una cabana del Bronze final a l'antic estuari del riu Llobregat*, Monografies arqueològiques VIII, Museu d'Arqueologia de Barcelona.

TERRATS, N. 2008, Les ocupacions prehistòriques i antigues del turó de Can Filuà (Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental): de les comunitats neolítiques als nostres dies (Campanya 2007), *L'Ordit* 2, Santa Perpètua de Mogoda, CREM, 51-71.

TERRATS, N., PALOMO, A. 2002, El jaciment del carrer Emili Grahit cruïlla carrer d'Ullastret, *VI Jornades d'Arqueologia de les comarques gironines*, Sant Joan de les Abadesses.

TERRATS, N., OLIVA, M. 2009, *El jaciment arqueològic de Can Roqueta/Can Revella (Sabadell i Barberà del Vallès) Campanya 2005-2006*, Memòria entregada al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Inèdita.

TERRATS, N. 2009, *L'hàbitat a l'aire lliure al prelitoral català durant el bronze inicial. L'exemple de les cabanes de Can Roqueta (Sabadell i Barberà del Vallès, Vallès Occ.) Finals III-mitjans II mil·lenni cal ANE*, Treball de Recerca dirigit pel Dr. Miquel Molist, dins el programa de Màster en Arqueologia Prehistòrica (Departament d'Antropologia Social i Prehistòria), Treball inèdit.

VELA COSSÍO, 2002. *Espacio doméstico y arquitectura del territorio en la Prehistoria Peninsular: Tipología y razón constructiva en la arquitectura Celtibérica*. Memoria presentada para optar al grado de Doctor, Madrid, Universidad Complutense, Inèdit.

